

*Мр Драгиша Дракић, асистент
Правног факултета у Новом Саду*

ОРГАНИЗОВАЊЕ ЗЛОЧИНАЧКИХ УДРУЖЕЊА КАО ОБЛИК САУЧЕСНИШТВА У СВЕТЛУ БОРБЕ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Удруживање више лица ради остваривања заједничких криминалних циљева је појава која подрива темеље савременог друштва. Међутим, корени ове појаве сежу далеко у прошлост. Због тога, злочиначко удруживање није продукт нашег времена. Још давно је уочена интензивна опасност по друштво од удруживања више особа у циљу извршења кривичних дела и потреба да се створе законски основи за његову ефикаснију заштиту.¹ Државе су на ову појаву реаговале на различите начине у зависности од степена развијености одређене државе, њеног друштвено-економског и политичког уређења и учесталости вршења кривичних дела која проистичу из злочиначког удруживања. Резултат ове борбе је, мање-више, свуда исти. Организовано вршење кривичних дела поприма епидемијске размере, а државна репресија постаје све већа.

Данас постоје такве криминалне организације које се одликују хијерархијским уређењем са прецизном поделом рада, које имају за циљ вршење најтежих кривичних дела уз примену метода насиља и подмићивања, а

¹ Слично, Ж. Јовановић, *Кривична одговорност организатора*, Народна милиција бр. 1-2, Београд, 1962, стр. 29.

све у циљу стицања велике материјалне добити, која често омогућује и политички утицај. Ове карактеристике чине садржину организованог криминалитета као криминолошког и социопатолошког феномена.² Међутим, у нашој земљи то је и правни појам, јер је овај феномен, из практичних разлога, дефинисан законом. Поставља се питање оправданости овакве дефиниције. Наиме, реч је о социопатолошкој појави, која се стално мења и прилагођава особеностима конкретног времена и друштва. Такође, различити аутори дају овој појави различите садржаје, те не постоје ни два аутора који на идентичан начин дефинишу организовани криминалитет. С друге стране, законске одредбе се прописују са намером да трају дуго и оне треба да одражавају већинско мишљење научне и стручне јавности по одређеном питању. Из тога произилази немогућност да се на исправан начин дефинише оно што у литератури називамо организовани криминалитет. Да апсурд буде већи, то је код нас учињено у два различита законска текста. Тако, ми тренутно имамо две различите дефиниције организованог криминала које се садржински не подударају. Једна је дата у Законику о кривичном поступку³, а друга у Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала.⁴ Сматрамо да овакве дефиниције неће помоћи у борби против односне појаве. Напротив, још ће је више успорити, јер ће повећати личну и правну несигурност.⁵

Поред дефинисања организованог криминала, која (дефиниција) је требало да послужи ефикаснијој борби против њега, наша држава је поново у своје кривично законодавство унела конфискацију имовине, „ради сузбијања кривичних дела са елементом организованог криминала“⁶, која је била укинута 1990. године. Мишљења смо да ова казна не би требало да постоји у савременим кривичним законодавствима, не само због своје нехуманости и неправичности, већ и због чињенице да постоје адекватније кривичне санкције, односно кривичноправне мере, којима се може оства-

² О различитим схватањима организованог криминалитета вид. З. Скакавац, *Појам и појавни облици организованог криминалитета* (Магистарска теза), Нови Сад, 2003.

³ Вид. чл. 504 а, Службени лист СРЈ, бр. 68/2002.

⁴ Вид. чл. 2 и 3, Службени гласник РС, бр.42 од 19.07.2002, 27 од 19.03.2003, 39 од 11.04.2003, 67 од 1.07.2003. Како је овај Закон *lex specialis* у односу на Законик о кривичном поступку, релевантна је његова дефиниција организованог криминала, те се ускоро треба очекивати брисање односне одредбе из ЗКП.

⁵ Ретке су земље које законом дефинишу организовани криминалитет. То чини нпр. Италија „Антимафијашким законом“ из 1982. Вид. о томе Ђ. Игњатовић, *Организовани криминалитет - други део*, Полицијска академија, Београд, 1998, стр. 19, 20.

⁶ Образложење уз Предлог закона о изменама и допунама КЗ СРЈ бр. 011-1711/2003 од 3. априла 2003.

риту евентуална сврха конфискације имовине.⁷ У нашем кривичном праву то су: кривичноправна мера одузимања имовинске користи стечене кривичним делом, мера безбедности одузимања предмета и новчана казна. Но, није наше кривично законодавство једино које познаје конфискацију имовине као казну. Њу предвиђа и руско, украјинско, бугарско и чешко кривично законодавство. У Литванији и Кини, то је допунска, односно споредна казна.⁸ Занимљиво решење предвиђа холандско законодавство које, изменама од 1993. године, проширује примену конфискације имовине као кривичноправне мере на сву имовину за коју се у поступку финансијске истраге утврди да би могла да потиче од извршеног кривичног дела.⁹ Дакле, у овом и неким другим кривичним законодавствима, конфискација имовине представља својеврсну меру обезбеђења која треба да омогући наплату евентуално изречене новчане казне, односно одузимање имовинске користи коју је учинилац стекао извршеним кривичним делом.

С тим у вези, изменама и допунама нашег Законика о кривичном поступку¹⁰ из 2002. године уведен је посебан поступак за кривична дела која спадају у организовани криминал, тиме што је уведена посебна глава која носи назив "посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала". Највећи број ових одредаба односи се на привремено одузимање предмета и имовинске користи у кривичном поступку за дела организованог криминала. "Циљ привременог одузимања предмета и имовинске користи је да се спречи осујећење извршења мере безбедности одузимања предмета и мере одузимања имовинске користи уколико оне касније буду изречене у пресуди".¹¹ То значи да у нашем кривичном законодавству, а у циљу "ефикасније борбе против организованог криминала", данас постоји и конфискација имовине као казна и поменута мера обезбеђења.

*
* * *

⁷ Тако и З Стојановић, *Кривично право - општи део*, Седмо издање, Правни факултет у Београду, 2003, стр. 306.

⁸ Вид. о томе више, В. Камбовски, *Казнено правната реформа пред предизвиците на XXI век*, Правниот факултет во Скопје, 2002, стр. 313, 314.

⁹ Тако, В. Камбовски, исто, стр. 187.

¹⁰ Службени лист СРЈ бр. 70/2001 и 68/2002.

¹¹ Ђ. Лазин, *Привремено одузимање предмета и имовинске користи у поступку за дела организованог криминала*, Правни живот, бр. 7-8, Београд, 2004, стр. 182. Дет. о овом поступку вид. у нав. раду, стр. 181-200.

С обзиром на пораст организованог криминалитета у нашој земљи, организовање злочиначких удружења, као облик саучесништва, поново добија на својој актуелности.

Овај облик саучесништва уведен је после Другог светског рата у кривична законодавства неких земаља под утицајем принципа, који је установљен Статутом Нирнбершког суда (чл. 6), да организатор злочиначког удружења одговара за сва кривична дела која проистекну из злочиначког плана тог удружења, иако у њиховом непосредном извршењу није учествовао ни на који начин.¹² Пре тога је ова концепција дошла до изражаја у Конвенцији о кажњавању и спречавању злочина геноцида, о заштити грађанских лица за време рата, као и у другим међународним конвенцијама.¹³ Дакле, посебним правилима о одговорности организатора злочиначког удружења настојало се после Другог светског рата обезбедити законски темељ за осуду ратних злочинаца, који су се налазили на руководећим положајима, а за које није могло да се докаже непосредно учешће у остваривању појединих кривичних дела.¹⁴ Када су остварени поменути циљеви, неке земље су одредбу о овом облику саучесништва уклониле из свог кривичног законодавства.

Наша земља је овај облик саучесништва прописала први пут Кривичним закоником-општи део из 1947. године. Члан 27 Законика прописује, не само одговорност организатора злочиначког удружења за сва кривична дела која су обухваћена или произилазе из злочиначког плана, иако у њима није непосредно учествовао, већ и одговорност припадника овог удружења за сва оваква кривична дела, са којима су се они сагласили, без обзира да ли су непосредно учествовали у извршењу тих дела.¹⁵

Кривични законик из 1951. године (чл. 52), такође, предвиђа овај облик саучесништва, с тим што се односи само на организатора, а не и на припадника злочиначког удружења.¹⁶

Незнатно модификовану одредбу Законика из 1951. преузима и Кривични закон из 1976. године (чл. 26), који, упркос бројних измена и допуна

¹² О овом и другим облицима одговорности у међународном кривичном праву вид. Д. Радуловић, *Међународно кривично право*, Културно-просвјетна заједница, Подгорица, 1999, стр. 89-98.

¹³ Тако, Н. Срзентић, А. Стајић, *Кривично право ФНРЈ - општи део*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1953, стр.385.

¹⁴ О тзв. командној одговорности вид. Б. Ристивојевић, *Одговорност за радње потчињеног у међународном кривичном праву: командна одговорност*, Нови Сад, 2003.

¹⁵ Вид. детаљније, Група аутора под редакцијом М. Пијаде, *Коментар општег дела Кривичног законика*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1948, стр. 106-111.

¹⁶ Вид. детаљније, Ј. Таховић, *Кривично право-општи део*, Савремена администрација, Београд, 1961, стр. 310-313.

(Сада се зове Основни кривични закон¹⁷), и даље предвиђа организовање злочиначких удружења као облик саучесништва.

Организатор је лице, које је ради вршења кривичних дела, створило или искористило организацију, банду, заверу, групу или друго удружење. Он је кривично одговоран за сва кривична дела која су произашла из злочиначког плана тих удружења и казниће се као да их је сам учинио, без обзира да ли је и у ком својству непосредно учествовао у извршењу појединих од тих дела.¹⁸

Карактеристике организовања злочиначких удружења су следеће:

1. Неопходно је да је дошло до стварања злочиначког удружења.¹⁹ Под стварањем треба, пре свега, разумети формирање неког до тада непостојећег удружења ради вршења кривичних дела. Дакле, ради се о оснивању новог удружења. Међутим, овај облик саучесништва постоји и када неко искористи већ постојеће удружење у друштвено опасне циљеве. Могуће је да то удружење ”по својој првобитној намени и није друштвено опасно²⁰, или се додуше бавило друштвено опасном делатношћу, али у другом правцу”.²¹

Дакле, организатор својом делатношћу омогућује вршење кривичних дела стварањем за то потребних спољних услова.²² Ту везу између више лица он може успоставити различитим средствима: наговарањем, обећањем награде, убеђивањем, приказивањем користи, обманом, уценом, повезивањем појединаца истих политичких или идеолошких погледа итд. Удруживање има за циљ да се реализује план злочиначког удружења.

2. Злочиначки план. Он је битна карактеристика злочиначког удружења. Под злочиначким планом се подразумева скуп делатности којима треба да се оствари циљ удружења.²³ То не значи да план треба таксативно да обухвати сва кривична дела која ће се вршити у свим појединостима.

¹⁷ Службени лист СФРЈ бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 и 59/90; Службени лист СРЈ бр. 35/92, 16/93, 37/93, 24/94, 61/2001 и Службени гласник РС бр. 39/2003.

¹⁸ Вид. Чл. 26 ОКЗ.

¹⁹ Закон наводи, као могуће облике овог удружења, организацију, банду, заверу, групу или друго удружење.

²⁰ ”За време Другог светског рата удружења неких националних мањина која су била створена ради културних и сличних циљева, искоришћавана су у злочиначке сврхе”, Љ. Лазаревић, *Кривични закон СРЈ са краћим коментаром*, Савремена администрација, Београд, 1999, стр.81.

²¹ С. Франк, *Теорија казног права*, Школска књига, Загреб, 1955, стр. 199.

²² Тако, С.Франк, исто.

²³ Тако, Ж. Јовановић, *Злочиначко удружење*, Народна милиција бр. 12, Београд, 1962, стр. 30.

То и није могуће, јер се не могу унапред предвидети све ситуације у којима ће се наћи чланови злочиначког удружења када спроводе у живот злочиначки план.²⁴ Такође, план не мора да обухвати чак ни одређену врсту кривичног дела (кривичних дела) којим ће се остварити злочиначки циљ. Довољно је да су планом обухваћене делатности које треба да доведу до одређеног циља, без навођења конкретних кривичних дела која треба предузети. ”Тако, нпр. довољно је да се планом предвиди да ће се имовинска корист као циљ деловања удружења остваривати деликтима којима се прибавља противправна имовинска корист”.²⁵ Такође, план може предвиђати искључиво циљ, односно задатак који треба да се постигне криминалном активношћу учесника удружења²⁶, без навођења делатности које треба предузети ради постизања постављеног циља. Дакле, злочиначки план чине сва кривична дела којима се непосредно или посредно остварује циљ злочиначког удружења, без обзира да ли су ова кривична дела, таксативно наведена и детаљно описана, само одређена по врсти без улажења у појединости, или су само описане криминалне активности без одређивања њихове правне квалификације, или, пак, нису наведене ни криминалне активности.

Из злочиначког плана може да се изведе закључак о степену организованости удружења, броју његових чланова, као и територији злочиначког деловања.²⁷ Тако, постоје удружења која се одликују организационом структуром са хијерархијским односом између појединих чланова, прецизном расподелом послова и чврстом дисциплином. Насупрот оваквих злочиначких удружења која попримају изглед правог предузећа, стоје удружења са врло ниским степеном унутрашње организованости. Постоје и бројни прелазни облици. Такође, број чланова удружења може бити различит. Тако, довољно је да организатор обједини деловање два лица, али он може објединити активности и великог броја особа.²⁸ На крају, злочиначке делатности могу да се врше на ужој или широј територији. То може бити територија једног или више места, односно градова, али и територија целе државе. Постоје и таква злочиначка удружења која обављају делатности на подручју више држава, па и више континента.²⁹

²⁴ Исто, стр. 31.

²⁵ Н. Срзентић, А. Стајић, исто, стр. 387.

²⁶ Тако, Ј. Таховић, исто, стр. 312.

²⁷ Вид. о томе више, Ж. Јовановић, *Злочиначко удружење*, исто, стр. 25-32.

²⁸ О могућем броју чланова злочиначког удружења уопште вид. Д. Углеша, *Злочиначка удружења у нашем кривичном законик*у, Одвјетник бр. 6, Загреб, 1952, стр. 6.

²⁹ То су најчешће оне криминалне организације које се баве неовлашћеном производњом и продајом опојних дрога, оружја и нуклеарног отпада, али и неке друге криминалне организације.

С тим у вези, треба имати у виду да злочиначка удружења нису трајна и непроменљива. Она су динамична, те могу да промене своју организациону структуру, број чланова, територију на којој врше своје активности, али и циљ који желе да постигну.

3. Коначно, неопходно је да су чланови удружења извршили бар једно кривично дело које произилази из злочиначког плана. Сматра се да из злочиначког плана произилазе, не само она кривична дела којима се непосредно доприноси реализацији циља због којег је злочиначко удружење основано, већ и сва она кривична дела која представљају нужан услов за њихово вршење. Дакле, то су она дела којима се на посредан начин доприноси реализацији злочиначког циља. Тако нпр, ако је злочиначко удружење било основано ради вршења крађа, из злочиначког плана произилази и тешка телесна повреда, уколико је њено извршење било неопходно да би се извршила крађа.³⁰ Или, ако је планом удружења предвиђено вршење кривичног дела фалсификовања исправе, па извршилац са циљем вршења тих дела изврши и провалне крађе да би дошао до потребних формулара за прављење лажне исправе, сматра се да из злочиначког плана произилази и кривично дело крађе.³¹ Уколико почињено дело ни на посредан начин не доприноси реализацији злочиначког циља, за такво дело се не може рећи да произилази из плана. Тако, уколико члан удружења, које је било основано ради вршења крађа, изврши силовање, то дело не произилази из злочиначког плана. С тим у вези, познат је случај из праксе, када је члан злочиначког удружења извршио убиство на своју руку. Организатор га је због тога разоружао, а дело најодлучније осудио.³²

Дакле, организовање као саучесништво је акцесорно извршеним кривичним делима. Да би организатор био одговоран као саучесник мора бити извршено или покушано једно или више кривичних дела на основу плана злочиначког удружења. Поред тога, неопходно је да се ради о кривичном делу (делима) у чијем остваривању он није учествовао ни као извршилац, односно саизвршилац, ни као саучесник у ужем смислу (подстрекач, помагач). Радњу организовања злочиначког удружења је, по природи ствари, могуће предузети само са умишљајем.

У вези са напред реченим, поставља се питање да ли се организовање злочиначких удружења може сматрати саучесништвом посебне врсте (*sui generis*).

³⁰ Пример преузет од Љ. Лазаревића, напред нав. дело, стр. 82.

³¹ Тако, З. Стојановић, *Кривично право-општи део*, Седмо издање, Правни факултет у Београду, 2003, стр. 278.

³² Одлука Врховног суда Н.Р.Х. бр. Кж 685/53 од 4.6.1953. Преузето од Б. Златарића, *Кривични законик у практичној примјени – опћи дио*, Народне новине, Загреб, 1956, стр. 124.

У нашој теорији кривичног права се овом питању не посвећује дужна пажња. Тако, постоје аутори који не дају никакво образложење у погледу правне природе овог облика саучесништва. Они, или уопште не покушавају објаснити његову правну природу³³, или истичу оправданост прописивања овог облика саучесништва због друштвене опасности саме радње организовања. Истиче се да је организатор идејни творац удружења и, самим тим, носилац целокупног криминалитета који се врши преко удружења. Из тога се изводи закључак да он много озбиљније угрожава друштво него непосредни извршилац кривичног дела и да је зато неопходна самостална егзистенција овог облика саучесништва!³⁴

У већем делу теорије се покушава доказати постојање субјективног и објективног основа кривичне одговорности организатора да би се оправдала особена правна природа организовања и потреба да организовање злочиначких удружења нађе самостално место у регистру саучесничких облика. Према већинском схватању, организатор злочиначког удружења је одговоран без обзира да ли му је познат члан злочиначког удружења који је извршио кривично дело и које је конкретно кривично дело извршено. За његову виност је довољна свест да удружење делује у правцу остварења оне намере са којом је створио, односно искористио удружење.³⁵ Дакле, није неопходан конкретан однос између организатора и извршиоца и његовог дела, већ је довољно знање злочиначког плана у целини. Мањи број аутора сматра да организатор може бити одговоран само ако је извршено дело било конкретно одређено у злочиначком плану у чијем је креирању учествовао и организатор, под условом да је било договорено извршење баш тог дела за који (договор) је организатор знао. Међутим, они не захтевају да је учинилац знао ко су извршиоци и други учесници у појединим делима.³⁶

Посебну пажњу заслужује мишљење да је организовање злочиначких удружења посебан начин подстрекавања. Од обичног подстрекавања оно се разликује по објекту и начину извршења. Док је објект обичног подстрекавања поименично одређена особа или неколико поименично одређених особа, овде се по правилу ради о утицају на неодређене особе. С обзиром на то и начин подстрекавања мора да буде другачији. Овде је реч о посредном подстрекавању које се врши преко социјалнополитичког

³³ Вид. нпр. Група аутора под редакцијом М. Пијаде, напред нав. дело, Б. Златарић, нав. дело и други.

³⁴ Тако, Ж. Јовановић, *Кривична одговорност организатора*, исто, стр. 37.

³⁵ Тако, Н. Срзентић, А. Стајић, напред нав. дело, стр. 387.

³⁶ Тако, Група аутора, *Коментар КЗ СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1978, стр. 144.

идејног оквира којег ствара организатор, а који има да усмерава делатност свакога, који се у њему налази, у одређеном правцу.³⁷ Према истом схватању, организатор не жели само извршити кривично дело, већ жели да таква дела врши удружење, које је он створио, односно поједини чланови удружења. Због тога, умишљај организатора обухвата две последице. Прва последица је криминално удружење као средство за обликовање субјективног момента чланова удружења, а друга, даља, последица су кривична дела која врши удружење, односно његови чланови. Организатор је свестан могућности наступања прве и друге последице и хоће наступање обе, али само прву жели сам извршити. Поред ове субјективне везе, између чињења организатора и кривичног дела постоји и објективна веза. Наиме, „ прва последица чињења организатора је удружење, оно усмерава делатност својих чланова у одређеном правцу, а последица те делатности је конкретно друштвено опасно дело. Тако постоји између чињења организатора и кажњиве последице непрекинут узрочни низ, који је покренут управо организаторовим чињењем. Да није било његове делатности, конкретна друштвено опасна последица не би наступила, или не би наступила на тај начин”.³⁸

Заједничко за сва напред наведена схватања је да не доводе у питање самосталну егзистенцију организовања злочиначког удружења као облика саучесништва, а разликују се међу собом у томе што неки аутори уопште не образлажу такав свој став, аргументација других је апсолутно неприхватљива и не дотиче суштину проблема, док трећу групу чине они аутори који покушавају образложити свој афирмативан став према овом облику саучесништва, али, са изузетком последњег схватања, за потврду свог схватања немају довољно убедљиве аргументе.

По нашем мишљењу треба правити разлику између три различите ситуације.³⁹

1. Уколико организатор злочиначког удружења није знао за члана удружења који је извршио кривично дело, нити је знао за конкретно кривично дела које је извршено, он не може бити одговоран за остваривање датог неправа. Ту не постоји објективни и субјективни основ његове одговорности. Објективни, јер је радња организовања у конкретној ситуацији толико удаљена од забрањене последице да се за њу не може рећи да је допринела њеном наступању. Прецизније, да би постојало саучес-

³⁷ С. Франк, напред нав. дело, стр. 199.

³⁸ С. Франк, исто, стр. 200.

³⁹ У нашој литератури се не води рачуна о различитим ситуацијама које могу постојати у пракси, те се, занемарујући ово, заузимају јединствени ставови о потреби и легитимности постојања овог облика саучесништва у нашем кривичном праву.

ништво уопште, неопходно је, ”да је чин суделовања на било који начин утицао на дато дело у датим модалитетима његовог остварења”. Другим речима, потребно је ”да је допринос саучесника био релевантан за реализацију дела у оном облику како се оно у датом случају одвијало”.⁴⁰ Таквог суделовања, односно доприноса, овде нема. Такође, не постоји ни субјективни основ кривичне одговорности организатора, јер организатор не зна за конкретно извршено дело и његовог учиниоца. Он није свестан да заједно са извршиоцем суделује у реализацији одређеног дела те особе. Стога би подвођење оваквих ситуација под организовање злочиначких удружења као облик саучесништва значило грубо кршење принципа субјективне одговорности.⁴¹ То би била претпостављена одговорност организатора за ризик од организовања злочиначког удружења.⁴² Но, то не значи да организатор не може да одговара за саму радњу организовања, као припремну радњу. Ова припремна радња је инкриминисана као самостално кривично дело злочиначког удруживања, али само ако организована група или банда има за циљ вршење кривичних дела за која се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна⁴³, односно кривично дело удруживања ради непријатељске делатности, под условом да организована завера, банда, група или друго удружење има за циљ вршење кривичних дела из чл. 114-119 ст. 2, чл. 120-123, чл. 125-127 и чл. 132 Основног кривичног закона.⁴⁴ Дакле, у овој ситуацији организовање злочиначких удружења не може бити облик саучесништва, већ кривично дело, ако су испуњени законом прописани услови за његово постојање.

2. У другу групу улазе они случајеви у којима је извршено дело било конкретно одређено у злочиначком плану у чијем је креирању учествовао и организатор, под условом да је организатор знао за договор о извршењу дела, као и за особе које ће учествовати у његовом извршењу. Сматрамо да овде постоји објективни и субјективни основ одговорности организатора, па се може говорити о његовој кривичној одговорности за организовање злочиначког удружења. Напред смо рекли да сама радња организовања не

⁴⁰ Ф. Бачић, *Казнено право-опћи дио*, Информатор, Загреб, 1998, стр. 320.

⁴¹ Слично и З. Стојановић, *Напомене о могућностима и о потреби реформе општег дела КЗ СФРЈ*, Ј.Р.К.К. бр. 2, Београд, 1990, стр. 38.

⁴² Слично, Ј. Таховић, напред нав. дело. Ј. Ћирић ово признаје, али, затим, доноси закључак, не у правним, већ у моралним оквирима, те истиче да се овакво некажњавање ”не може баш тако јасно бранити и морално оправдати”. Тако, Ј. Ћирић, *Људска права у сенци организованог криминала*, Београд, 2004, стр. 64.

⁴³ Вид. кривично дело злочиначко удруживање, које је прописано, како у КЗ РС (чл. 227), тако и у ОКЗ (чл. 254), у зависности од тога којим су законом предвиђена кривична дела због чијег вршења је удружење организовано.

⁴⁴ Вид. чл. 136 ОКЗ.

може представљати објективни основ кривичне одговорности организатора. Међутим, овде је реч о томе да је злочиначки план предвиђао, поред циља удружења, још и конкретна дела која треба да доведу до постављеног циља. Поред тога, постојао је и договор којим се конкретизује и актуелизује злочиначки план и потврђује спремност на акцију за коју је сада већ извесно да ће наступити, а у којем (договору) је учествовао организатор. Стога се може рећи да између чињења организатора и кажњиве последице постоји непрекинут узрочни низ. Он је започет стварањем злочиначког плана, дакле, радњом организатора, која је доживела своју конкретизацију у договору о извршењу кривичног дела у свим његовим појединостима, за који договор је организатор знао. Тиме је он наставио да координира криминалном делатношћу, која је започета стварањем злочиначког плана. Субјективни основ одговорности организатора огледа се у знању конкретно извршеног кривичног дела и његовог учиниоца. При томе, његов умишљај мора обухватити три елемента. Тако, он мора бити свестан да организује злочиначко удружење које ће му послужити као средство утицаја на чланове удружења у правцу остваривања криминалних циљева. Затим, он мора знати за договор, који представља разраду злочиначког плана и има за циљ да осигура његову реализацију. На крају, он мора бити свестан почињеног дела и мора знати ко је његов извршилац. Поред тога, он хоће наступање наведених последица, тако да је овај модалитет радње организовања злочиначких удружења могуће предузети само са директним умишљајем. Из напред реченог произилази питање, да ли се овде ради о облику саучесништва *sui generis*, или је реч о неком од већ постојећих облика саучесништва (подстрекавање, помагање), односно саизвршилаштву. По нашем мишљењу, најчешће ће овде бити реч о подстрекавању. Тако, подстрекавање је свака радња којом се код другог ствара или учвршћује одлука да изврши кривично дело. Овде се то чини посредно, преко злочиначког плана. План окупља све чланове злочиначког удружења око исте идеје и циљева и усмерава их у правцу вршења одређених кривичних дела. Зато радња организовања никада не може бити радња помагања, која претпоставља да је код учиниоца у тренутку њеног предузимања већ постојала чврста одлука у правцу извршења одређеног кривичног дела. Члан злочиначког удружења, или није имао никакву одлуку, или је она била колебљива, па је настала, односно, учврстила се, тек ступањем у злочиначку организацију, а под дејством злочиначког плана, који је конкретизован накнадним договором о извршењу конкретног кривичног дела. С обзиром да је радња подстрекача овде, ипак, удаљена од крајње последице, тј. да је објективна веза, по правилу, слабије изражена него код непосредног утицања на вољу другог, неопходно је да се овај

недостатак донекле компензује јаче израженом субјективном везом. Стога сматрамо да учинилац мора бити свестан који је члан злочиначког удружења учествовао у извршењу конкретног кривичног дела, што се иначе не захтева код непосредног подстрекавања, где је довољно да непосредни подстрекач зна за круг људи од којих ће неко извршити кривично дело. Из тог разлога захтева се и знање организатора за договор о извршењу конкретног кривичног дела, који (договор) настаје након злочиначког удруживања до којег је дошло преко злочиначког плана, а непосредно пре извршења конкретног кривичног дела.

Уколико се докаже да је организатор имао одлучујућу позицију у целокупном процесу извршења дела, може се, изузетно, радити о радњи саизвршилаштва. Ово, нарочито, ако се прихвати теорија власти над делом, а веома ретко у случају примене објективно-субјективне теорије, која је код нас владајућа. Ипак, у већини случајева радиће се о радњи подстрекавања. Да би се овде радило о радњи саизвршилаштва, потребно је да објективна веза, при постојању субјективне везе као у претходном случају, буде јаче изражена. Када ће то бити случај фактичко је питање и цени се на основу свих околности конкретног случаја.

3. Дешава се да су кривична дела у злочиначком плану детаљно описана у свим појединостима (време и место извршења, начин и средство извршења, извршилац, оштећени итд.), тако да није потребан накнадни договор о конкретном извршењу појединог кривичног дела. То ће, најчешће, бити случај када се злочиначко удружење образује ради извршења само једног кривичног дела, нпр. убиства председника државе, после чега удружење престаје да егзистира. Овакве ситуације су веома ретке, али, ипак, могу постојати. Оне се решавају на исти начин као и претходне, тако да све што смо рекли за другу групу случајева, важи и овде. Дакле, радња организовања ће бити радња подстрекавања, а само изузетно радња саизвршилаштва. У супротном, ако злочиначким планом или накнадним договором нису одређене све појединости у вези са извршењем дела укључујући и извршиоца, то може бити, као што смо већ рекли, само радња извршења кривичног дела злочиначког удруживања, односно, удруживања ради непријатељске делатности, ако су за то испуњени законом прописани услови.

На основу свега што смо до сада рекли, може се извести закључак да не постоје оправдани разлози за самосталну егзистенцију овог облика саучесништва у нашем кривичном праву. Радња организовања може, по својој природи, бити радња подстрекавања, саизвршилаштва, односно,

радња извршења поменутих кривичних дела⁴⁵, а никада не може имати таква својства која оправдавају да се она издвоји у посебну радњу саучесништва, радњу организовања злочиначких удружења, јер би то било противно принципу *nula poena sine culpa*. Због тога су за одговорност организатора довољни преостали облици саучесништва, као и односне инкриминације.⁴⁶

Поред наше земље овај облик саучесништва познаје и руско, украинско, грузијско, литванско, чешко и албанско кривично право.⁴⁷ Енглеско кривично право познаје институт злочиначког удруживања (*conspiracy*), који, додуше, није посебан облик саучесништва, али који у себи обухвата одговорност организатора, која се граничи са објективном одговорношћу. Овај институт је прихватила Шпанија у свом новом КЗ, који је ступио на снагу 1996. године. Треба рећи да је управо по угледу на овај стари англосаксонски институт, Нирнбершки суд својим Статутом од 1945. године прописао одговорност организатора злочиначке организације, чиме је ”*conspiracy*” постао део међународног кривичног права. Одговорност организатора и чланова удружења за вршење међународних злочина је предвиђена и Статутом Хашког трибунала и Међународног кривичног суда. Садржина овог института налази, све више, своје место и у националним кривичним законодавствима, услед експанзије најразличитијих облика организованог криминалитета.⁴⁸ Долази до реафирмације идеје кажњавања за само злочиначко удруживање, што има за циљ да се казни организатор таквог удружења, без обзира да ли је непосредно учествовао у извршењу конкретног кривичног дела. Реафирмација ове идеје води реафирмацији презумиране, објективне одговорности, одговорности за ризик од злочиначког удруживања. Стога овој идеји не би требало да буде места у савременим кривичним законодавствима, независно од тога да ли се она реализује кроз посебан облик саучесништва, посебан кривичноправни институт, или на неки други начин.

⁴⁵ С обзиром да је организовање злочиначких удружења посебан облик саучесништва у нашем кривичном праву, према владајућем схватању, организатор ће, под условом да је извршено кривично дело које произилази из злочиначког плана, одговорати и за организовање као радњу саучесништва и за организовање као радњу извршења кривичног дела злочиначког удруживања, односно, удруживања ради непријатељске делатности, ако су за постојање ових инкриминација испуњени законом прописани услови, Тако, нпр. група аутора, Коментар КЗ СФРЈ, нав. дело, стр. 145, З. Стојановић, О. Перић, *Коментар КЗ РС и КЗ РЦГ с објашњењима*, Службени лист, Београд, 1996, стр.350,351 и други.

⁴⁶ Тако и З. Стојановић, *Напомене о могућностима и о потреби реформе општег дела КЗ СФРЈ*, исто.

⁴⁷ Вид. о томе, В. Камбовски, напред нав. дело, стр. 304-306.

⁴⁸ О напред реченом вид. детаљније, В. Камбовски, исто, стр. 118, 119, 185.

Озакоњење оваквих и сличних идеја⁴⁹ неће бити у функцији превазилажења свеопште кризе која је настала експанзијом организованог криминалитета.⁵⁰ Само ће је још више продубити. Због тога су ове кампањске и ретрибутивне законске интервенције, које не воде рачуна о фундаменталним принципима кривичног права, унапред осуђене на неефикасност.

*mr Dragiša Drakić, Assistent für Strafrecht
der juristischen Fakultät in Novi Sad*

Organisieren der Verbrecherbanden Als Form Der Teilnahme Im Licht Des Kampfes Gegen Die Organisierte Kriminalität

Zusammenfassung

In der Arbeit wird das Organisieren der Verbrecherbanden als Form der Teilnahme behandelt, und zwar im Licht des Kampfes gegen die organisierte Kriminalität.

Im Einführungsteil der Arbeit kritisiert der Autor einige gesetzlichen Interventionen im strafrechtlichen Bereich, die dem effektiveren Kampf gegen die organisierte Kriminalität dienen sollten.

Im ersten Teil gibt der Autor einen kurzen historischen Rückblick auf die Entstehung und Entwicklung der Idee von der Verantwortung des Anführers der Verbrecherbande für alle Straftaten, die aus dem verbrecherischen Plan dieser Bande hervorgehen, obwohl er auf keine Weise an ihrer unmittelbaren Ausübung teilgenommen hat.

⁴⁹ Вид. напред речено о покушају дефинисања организованог криминалитета у закону, као и о казни конфискације имовине.

⁵⁰ С тим у вези, вид. С. Пихлер, *Криминална политика у процесима превадавања кризе*, Правни живот бр. 1, Београд, 1986.

Diese Idee findet ihren Platz auch im heutigen serbischen Strafrecht, und im nächsten Teil analysiert der Autor die gesetzlichen Bedingungen, die erfüllt werden müssen, damit der Anführer für begangene Taten verantwortlich wäre.

Der zentrale und wichtigste Teil ist der Erwägung der rechtlichen Natur von dieser Form der Teilnahme gewidmet. Der Autor führt die Meinungen von einzelnen Autoren an, für die gemeinsam ist, dass sie die selbständige Existenz dieser Form der Teilnahme im Register der Teilnahmeformen nicht in Frage stellen. Er kritisiert diese Meinungen, weil sie verschiedene Situationen nicht berücksichtigen, die in der Praxis bestehen können, sondern dies vernachlässigend nehmen sie gemeinsame Stellungen über den Bedarf und Legitimität des Bestehens von Verbrecherbanden. Diesbezüglich weist er darauf hin, dass man einen Unterschied zwischen drei verschiedenen Situationen machen soll. Nach ihrer ausführlichen Analyse beschliesst er, dass es keine gerechtfertigten Gründe für eine selbständige Existenz des Organisierens von Verbrecherbanden im serbischen Strafrecht gibt. Die Handlung des Organisierens kann nämlich, ihrer Natur nach, die Handlung der Anstiftung, Mitausübung, bzw., die Handlung der Ausübung von bestimmten Straftaten sein, und sie kann nie solche Merkmale haben, die rechtfertigen, dass sie sich als besondere Handlung der Teilnahme trennt, weil es dem Princip nulla poena sine culpa entgegengesetzt wäre. Deswegen beschliesst er, dass andere Formen der Teilnahme sowie bezügliche Inkriminationen für die Verantwortung des Anführers genügend sind.

Zum Schluss weist der Autor darauf hin, dass die Reaffirmation der Idee von der Bestrafung für verbrecherisches Vereinigen allein in der letzten Zeit in den nationalen Strafgesetzbüchern zum Vorschein kommt, was als Ziel hat, den Anführer solch einer Bande zu bestrafen, ungeachtet dessen, ob er unmittelbar an der Ausübung von der konkreten Straftat teilgenommen hat. Er beschliesst, dass die Reaffirmation dieser Idee zur Reaffirmation der präsumtiven, objektiven Verantwortung führt, die ihren Platz im modernen Strafrecht nicht finden sollte.